

HÁROM EMLÉKEZÉS, OROSHÁZA

1956 emlékezete lakóhelyemen – ez a témája ennek a dolgozatnak. De miről is lesz szó? Három ember visszaemlékezését gyűjtöttem össze: a nagyszüleimét és egy régi ismerősömét, ezek mind az 1956. október 23. és november 4. közötti időszakról szólnak. Milyen volt akkoriban az élet itt, Orosházán, mintegy 200 km-re a forradalom központjától? Mi jutott el idáig az eseményekből? Az emberek érezték, hogy valami történik, de nem tudták meghatározni mi az. Változás? A rendszer megdöntése? Igen, de ez akkor nem mindenkiben tudatosult. Azt mondhatnánk, Orosházán „békésen” zajlott le minden. Nem történtek atrocitások, vagy ha mégis, egyedi eset volt. A hangsúly ebben az esetben inkább azon van, hogy mi zajlott le az emberekben ebben az időben.

A történelem ugyanis gyakran nem erről szól. A makrotörténelem nem igazán foglalkozik az ilyesmivel. És emiatt néha pont azok maradnak ki belőle, akik átélik, átérzik az adott korszakokat: maguk az emberek. Mert a történelem nem csak évszámokból és eseményekből álló adathalmaz. Ezekben a visszaemlékezésekben az a közös, hogy mindhárom emlékező csak elszenvedője volt az eseményeknek, egyikük sem vett részt semmilyen tevékenységben, és ezt az emlékezés folyamán ki is hangsúlyozták. Mindhárman más-más miatt, más szemszögből emlékeznek rá: az eladó, az időelemző és a zenetanár.

A közelmúlt eseményeiről szólni mindig is nehéz volt, mivel azokban az emberekben, akik átélték, mindig heves érzelmeket keltenek, és ezek nem mindig egyeznek. Sajnos a politika is gyakran beleavatkozott abba, mi az, amiről lehet beszélni, és mi az, amiről nem. Pedig a történelem eseményei – benne van a szóban – megtörténtek. Ma már szerencsére az 1956-os forradalomról lehet beszélni és kell is, hiszen szerves része a 20. századi magyar történelemnek. Bizonyos idő elteltével már tisztább és átláthatóbb, hogy ki miért tette azt, amit adott esetben tett, de a tetteket mindig az adott időben és szituációban kell vizsgálni.

A dolgozatomnak nem célja sem az igazságtevés, sem a véleménynyilvánítás. A szó szerinti szövegek önmagukért beszélnek, csupán néhány megjegyzést fűztem hozzájuk, bár úgy érzem, nem voltam elég alapos és felkészült. Objektív szemlélőként tolmácsolom ezeket a visszaemlékezéseket, amelyek kissé betekintést engednek az egyéni történelembe. Ugyanis ezekből az egyéni történelmekből áll össze a „nagy” történelem is.

A visszaemlékezéseket szó szerint közlöm, a (...) jel a technikai okok miatt kihagyott részeket jelöli (ezek a részek: a visszaemlékezésekhez nem tartozó megjegyzések). Csak az előbeszéből kifolyólag nem értelmezhető mondatokat szerkesztettem meg a jelentés megváltoztatása nélkül.

Süle Sándorné Kelemen Gizella (1927) visszaemlékezése:

Ebben az időben az Állami Áruházban dolgozott eladóként a kalap és nyakendő-osztályon. A forradalom idején 29 éves volt.

„A kereskedelemben dolgoztam, és október 23-án hoztak árut Pestről, mert ugye onnan volt a nagyobb beszerzés, és akkor mondták azok, akik az árut hozták, hogy már zavargások vannak Pesten, és hát ide is elhallatszott, ide is jött a hír, hogy nagy felvásárlási láz volt. Az emberek vásárolták a ruhákat, és hát érezni lehetett, hogy valami van. Már akkor, 23-án is lehetett érezni, hogy valami történik. 24-én is kinyitottunk az üzletben, és olyan tömeg volt, hogy mindent a világon megvásároltak az emberek. És akkor jöttek azok, akik 23-án benne voltak ebben a rendszerváltoztatásban, és akkor mondták, hogy zárjuk be a boltot, és hogy ne áruljunk, ne adjunk el semmit. És hát ugye mi attól ott voltunk a boltban, benn ültünk a raktárban, és vártuk, hogy majd valami történik.

Az üzlet, tehát a cégnek a vezetősége a központban összehívta a boltok vezetőit, a mihez tartás végett, hogy mit csináljunk. Ők is azt mondták, hogy ne áruljunk, semmit ne áruljunk, és állandóan fizetést kaptunk már akkor, mindig fizettek bennünket... és ez elég rossz volt nekünk, hogy az üzletben ott vagyunk, hát mit csináltunk: rendezgettük a raktárt, pakoltunk, szóval rendet csináltunk. És jöttek ellenőrizni, akik benne voltak ebben a bizottságban, a forradalmi bizottságban, mert így mondták, mindig ellenőrizték, hogy mit csinálunk. Mondták, csak továbbra is ne áruljunk, ne áruljunk semmit se. Ez egészen... egészen november 3-áig így volt, ugye november 3-a az szombat volt, egészen idáig mindig bejártunk rendszeresen, de csak a raktárt rendeztük. Eléggé ki volt fosztva az üzlet, mert ugye előzőleg már volt felvásárlás, de utána, hiába, hogy mi nem árultunk, elég kevés volt a raktárkészlet. November 4-e vasárnap. Hát előző nap már mindenki olyan feszült volt, hogy hát mi történik, valami. A városban nem nagyon történt olyan különösebb, néhány fiatalember itt pisztollyal járkált, de mi nem éreztük, hogy itt olyan komoly dolog van, mert nem volt itt semmi komoly dolog, legalábbis mi mint kereskedők nem észleltük. November 4-e volt, vasárnap reggel, és hát eléggé izgalomban voltunk, mert az üzletben azok, akik a párt tagjai voltak... eléggé meghunyászkodtunk, mert bár egyikünk sem volt pártvezető, senki, de mégis olyan rossz szemmel néztek ránk, és hát csendben voltunk, meghunyászkodtunk. November 4-én, vasárnap mentünk a városba, én is mentem piacra, és nem tudtuk, hogy mi van, és ahogy végigmentünk a Dózsa György utcán, ott, ahol van az az átjáróház, ott állt egy tank. De hát nem tudtuk, hogy milyen tank, de ott állt, és őszintén szólva... úgy megkönnyebbülve éreztük magunkat, hogy valaki csak bennünket is megvéd, akik párttagok voltunk, mert így volt. ...Ugye

nem történt semmi, az a tank, aztán megtudtuk, hogy bejöttek az oroszok, és hát másnap ismét mentünk a boltba, és akkor már kinyitottunk, és ment az élet tovább: jöttek a vevők, vásároltak, ami még volt, mert elég gyenge volt az árukészlet... Aztán hogy is volt... semmi. Az üzlet ment tovább. Akik benne voltak a forradalmi bizottságban, azok is, mert nem lázítottak, nem szították az embereket, mindenki aztán visszament a helyére, és csinálta a dolgát. Hát mondjuk akkor a vállalati párttitkár meg a hozzá tartozó pártvezetők ugye nyugtattak bennünket, hogy most már nem történhet semmi senkivel sem, és ne figyeljünk másra, csak azt, hogy amennyire lehet, árut beszerezni, a lakosságot szolgáljuk ki.

Akik voltak ilyen forradalmi vezetők, azok közül volt, aki elment. Nem küldték el, de elment, úgy érezte, hogy el kell mennie. És volt egy kolléganóm, a Jelinek Jánosné, aki valahogy engem nem szívelt sohasem, de mikor november 4-e után néhány nappal, talán 10-e lehetett, visszajött. És mondta, hogy szeretne majd... mivelhogy tudja, hogy itt nem maradhat, elmegy, szeretné, ha nem beszélne róla ellenségesen, a következő munkahelyén jönnek majd felőle érdeklődni. És így is volt. Úgy 10-e után jött attól a cégtől egy vezető, és érdeklődött, milyen megbízható ez a kolléganő, aki rendkívül jó munkaező volt, csak nem értett egyet a 23-át megelőzően... tehát nem értett egyet azzal a rendszerrel, ami volt. Nem értett egyet. Nem volt az ellensége, de akkor úgy bátrabban kinyilvánította a nemtetszését. És akkor jöttek kérdezni, hogy milyen munkaező?... Hát mondom, rendkívül jó. Azt mondja, politikailag mennyire megbízható? kérdezi tőlem. Hát, mondom, itt a világon semmit nem csinált, a könyvelésen dolgozott, rendkívül jó munkaező volt... És hogy miért ment el? Hát, mondom, őneki tulajdonképpen nem kellett volna elmennie, de ő magától ment el, de ő magától ment el, mert attól félt, hogy azok, akik a vezetőségben benne voltak, már az üzleti vezetők, mert én is osztályvezető voltam, hogy majd el fogjuk küldeni, vagy javasoljuk, hogy küldjék el. És akkor ezt én elmondtam neki, és később hallottuk, hogy ott munkába állt, sőt utána visszajött, és nagyon megköszönte, hogy nem áztattam el. Hát, mondom, nem volt miért eláztatni, dacára annak, hogy ő engem nem szívelt, de nem tudom miért... olyan személyi ellentét volt köztünk, de úgy nem... csak úgy lehetett érezni. És utána is nagyon jó barátságban voltunk, amikor bejött vásárolni. Így ment el az Ökrös Feri is. Ő is jó munkaező volt, csak a felesége révén, aki úgymond... kuláknak minősített ember volt a felesége, és mezőgazdasági végzettsége volt, nem tudott korábban elhelyezkedni, és azért jött ide az áruházba mint főpénztáros. És akkor, 23-a után ő is úgy felszabadult, és örült, hogy a rendszer változik, és mint mezőgazdász tud majd dolgozni, és úgy is volt. Ő is elment ezért, és elhelyezkedett. A gépállomáson dolgozott mint agrárvezető, és onnan is ment nyugdíjba. Felőle is érdeklődtek, de a világon semmi rosszat nem lehet rá mondani, mert ő egy rendkívül becsületes ember volt. Emiatt, hogy a felesége révén nem tudott elhelyezkedni az eredeti szakmájában, de különben nagyon jó munkaező volt. Ilyen dolgok előfordultak, de ez nem volt egy olyan kirohanás, vagy olyan nagyon nagy ellenségeskedés sem a jobb, sem a baloldallal nem volt. Továbbra is tartottuk a barátságot.

Én politikailag nem tartoztam sem ide, sem oda. Viszont az feltétel volt, hogy az ember egy magasabb posztot kapjon, akkor be kellett lépni a pártba. És évekig

mindig a párttitkár, aki különben jó barátom volt, a nagypapának meg katonatársa volt, és mindig mondta, hogy nem tudsz osztályvezető lenni, ha nem vagy párttag. (...) Az a néhány száz forint sokat számított. 1956. október 1-jén vetek fel a pártba, amikor már mindenki inkább kilépett belőle! Sokan mosolyogtak rajtam, hogy itt van a nagy változás, és te most lépsz be! Mondtam, nekem most kell az a néhány száz forint, kell a családnak. (...) Kicsi lakásban laktunk, szegényes körülmények között, tehát kellett a pénz, számított nekem, hogy néhány száz forinttal többet kapjak. (...) Most is úgy előttem van, hogy eléggé félelem, szorongás volt bennünk, a bizonytalanság, hogy mi lesz ezután, hogy ránk milyen hatással lesz majd a változás. Bár mi semmit nem csináltunk, nem volt miért félnünk, de mégis... *a kenyér*. Mert ugye elég alacsony fizetése volt a kereskedőknek, és ha elküldenek bennünket, azért mert párttagok voltunk, akkor miből élünk, mit csinálunk? (...) A fizetési listákon, a szakmák között a legalján voltunk, a kereskedők, pedig sokat kellett dolgoznunk..."

A beszélgetés közben azt figyeltem meg, hogy nagymamám nem szívesen emlékszik erre az eseményre, de ez nemcsak erre vonatkozik, hanem arra is, amikor a háborúról kérdeztem. Ezekben az időkben elég szegényes körülmények között élt, tulajdonképpen a magyarázat az utolsó bekezdésben rejlik. Jól mutatja a pártba való belépés mozzanata a helyzetet: csak úgy volt esély a több fizetésre, ha valaki tag, függetlenül attól, hogy van-e meggyőződése az eszmékben. Neki nem volt, és nem is nagyon foglalkozott ezzel a kérdéssel. A fizetés kérdése is fontos volt, a későbbi beszélgetésekből kiderült, a munkatársak között komoly rivalizálás folyt, ami az eladott áru utáni prémiumra vonatkozott, tehát minden egyes forint számított a megélhetés szempontjából. Ennek a visszaemlékezésnek a lényege számomra a bizonytalanság érzése, vajon a forradalom után rosszabb lesz-e a helyzet vagy javul? A bizonytalanságban egy kis pesszimizmust figyeltem meg, azt, hogy később az eddigi helyzetnél is rosszabb lesz. Ez az, ami meggátolta őt is és sokakat abban, hogy belefolyjanak az eseményekbe.

Süle Sándor (1919) visszaemlékezése:

A forradalom idején 37 éves volt, a Barnevál dolgozója.

„Az Orosházi Barnevál¹ dolgozója voltam, és az Orosházi Barneválnak a Csokonai utcán volt egy autójavító műhelye, és én ott voltam időelemző, normás. És minden hétvégén, pénteken elutaztam az este 10 órás vonattal Halásztelekre, hogy szombaton hajnalban fölkeljek, és horgásszak. És ahogy várom ott a vonatot, a szegedi gyorsvonat már beérkezett, szálltak föl az utasok, és egy női utas érkezett felém. Mindkét kezében táská és bőrönd volt, hátizsák, és a nyakában egy táská volt. És amikor odaérkezett hozzám, kérdezte, hogy ez a mezőtúri vonat? Igen, mondom, mert segítettem neki fölpakolni. Ketten ültünk a hátsó kocsiban, beszélgetésbe elegyedtünk, és kiderült, hogy a Móricz Zsigmond író-

¹ Orosházi Baromfi-feldolgozó Vállalat.

nak a lánya, Móricz Virág volt. És mondta, hogy az édesapjának az emlékiratait megy rendezni, ott lakik a Mátrában. Halásztelken elbúcsúztam tőle, ő ment tovább, én pedig leszálltam. És hajnalban fölkeltem a horgásztanyán, és mentem ki horgászni. A csónakba beültem, és olyan sűrű köd volt, hogy nem láttam, semeddig nem lehetett látni. A part mellett ott megálltam, és fölöttem meg beszélgettek a horgászok, és mondják, hogy mi történt Budapesten. A rádió bemondta, hogy milyen zűrzavar van. Hát... nem tudtam horgászni, visszaindultam, és megvártam, míg a köd feloszlik, és a munkásvonat jön Pestről, Mezőtúron átjött, Bánréve, Halásztelek, aztán Orosháza, és munkások voltak... beszédjüket hallgattam, és mondták, hogy micsoda zűrzavar van Budapesten, és két dolgozó mondja, hogy a Csepel Autógyárban voltak, és egy teherautó bejött, és fegyvert osztogattak a munkásoknak. Fegyvert, nem mondták, hogy milyen fegyvert. És azt mondta az a két illető, ő nem avatkozik semmibe se, ő nem akar kellemetlenségeket, eljöttek haza. Tehát így kezdődött a... az ellenforradalom. És én hazajöttem, és utána aztán tudtam, hogy mi van, hogy van.

És ugye alakultak az események, a rádió mondta, hogy mi van Pesten, és akkor november 4-én (...) oroszok Orosházára is bejöttek, és a posta előtt vagy 7–8 ilyen harckocsi körülvette a postát, tehát az utakat arrafele mindenhol lezárták, semmiféle közlekedés, nem lehetett a postára menni. Ezt én utólag tudtam meg, mert ahogy itthon voltunk, hallgattuk a híreket, és egyszer csak kinézünk, egy nagy robaj volt, hát egy harckocsi beállt ide elibénk, a kapunk elibe, itt az orosz harckocsi. És abból kiszállt egy orosz tiszt, és Zsoldos Imre, aki nálunk volt ilyen autószerelő, a Hering Magda táncanárnak volt a férje. És az autójavító műhelyben dolgozott, és mikor becsöngetett, mondta, hogy Sanyi bácsi, aszongya, menjek veled, mert az orosz tiszt is mondta, hogy egy olajcsövet kell meghegesztetni a harckocsiban. És, azt mondja, mivel én vagyok legközelebb ilyen valami, főnök, aszongya, úgy gondolták, menjek velük. Mondta, hogy szálljak fel a harckocsira. Én mondom neki, én nem szállok fel a harckocsira! Aszongya, akkor menjek előtte! Képzeld el, én kerékpárral mentem elől, a harckocsi meg jött utánam. Az ablakból az emberek meg néztek kifelé, hogy mi van itt, mi történik? Hát ugye én mentem, lefordultam arra a posta fele, azt leszálltam a kerékpárról, mert nem lehetett tovább menni, mert a harckocsik elállták az utat. Mikor meglátták, hogy... biztos vezető volt az az orosz tiszt, intett, és akkor a harckocsik félreálltak, és akkor minket elengedtek. És akkor bementünk az autójavító műhelybe, a kulcsot elkértük a portástól, és bementünk a raktárba, és a Zsoldos Imre vételezett ott egy olajcsövet, és meghegesztette. És mikor kész volt, az orosz tiszt ott kérdezte... hát hogy valamit tudott németül meg oroszul a Zsoldos, ott kérdezte, hogy mit fizet? Mi mondtuk, hogy nem kérünk semmit, tele volt a keze százasokkal, nekem akarta adni, én mondtam, én nem fogadom el, azt a Zsoldosnak a zsebébe nyomta azt a pénzt. Így ezzel el volt intézve, a harckocsi kiment, én meg mentem haza.

Másutt is, nálunk is megalakult a Forradalmi Bizottság az autójavító műhelyben. Nem akarom megmondani, hogy kik voltak ott a főnnyangok (...). Mentek a postára, összeállították a névsort, és vették föl nyaklók nélkül a fizetéseket. És volt köztük... három ilyen internált volt hozzánk vezényelve (...). Az egyikük

disznókereskedő volt, a Mangold Ipoly, ez egy zsidó volt. Akkor volt egy másik, azt pedig Berényinek hívták, a Csepel Autógyárban volt ilyen elektromos műszerész, és mutatta, hogy ilyen sztahanovista oklevele volt, és mivel a felesége olyan származású [grófi?] volt, őtet is internálták, és itt valahol a tanyavilágban voltak. És őt is idevezényelték. Jó hasznát vettük neki. Azon kívül volt még egy csendőr százados is, a nevét nem mondom meg, Elekre való volt, annak is valami bűne volt, szintén ott dolgozott az autójavító műhelybe, és bejött az irodába, és félrehúzta így a kabátját, és egy nagy konyhakés volt odaszúrva. Azt mondja, Sanyi bátyám, te a mi emberünk vagy, azt mondja (én nem voltam egyik bizottságban sem benne), azt mondja, ha valakivel problémád van, csak szóljál nekem, te a mi emberünk vagy, mert mindig gondoskodtam róluk, hogy amit lehetett, a munkabért kapják meg.”

„Mikor mentem arra, láttam, hogy a benzinkútnál 4-5 fiatal töltötték az üres üveget benzinnel. És akkor kérdeztük, mit akartok evvel? Majd ha jönnek a harcokocsik, ők lesállásból majd rádobják a... bombát. Végül nem lett semmi. A sok üveg meg lett töltve üzemanyaggal, aztán nem tudom, mi lett vele.”

Hasonlóan a nagymamámhoz, a nagypapám sem vett részt a forradalomban. Ebből a visszaemlékezésből számomra az derült ki, hogy ez az eset bármikor megtörténhetett volna. Számára ebben az időben a munkája volt a fontos, valahogy a forradalmat távoli dolognak érezte. Talán az is közrejátszott, hogy aznap (vagy egy pár nappal előtte) elküldték a munkahelyéről. A beszélgetés alatt megfigyeltem, hogy néha ingadozott az „ellenforradalom” és a „forradalom” kifejezések között, ez minden bizonnyal rendszerváltás előtti és utáni szóhasználat illetve álláspont keveredésével függ össze. Ebben a beszélgetésben nem is igazán az eseményeken van a hangsúly, hanem az emberek közötti viszonyon. A műhelyben többen is dolgoztak olyanok, akiket kuláknak minősítettek, de itt ez nem befolyásolt semmit. Néhány nevet szándékosan nem mondtam meg nekem, erre később sem kérdeztem rá, hogy miért. Talán úgy érezte, ezzel kellemetlen helyzetbe hozhat másokat még most is? A visszaemlékezésben a forradalom csak részletekben jelenik meg, ami a forradalomról szóló akkori ismereteket is foltszerűnek mutatja.

Dinnyés István (1935) visszaemlékezése:

Zenetanár, az orosházi Liszt Ferenc Zeneiskola volt igazgatója, karmester. Orosházára 1955-ben került. A forradalom idején 21 éves volt.

„Én onnan kezdeném, hogy már 1956 nyarán kellett odafigyelni mindenkinek arra, hogy most valami más történik, mint ami eddig volt. Mindenki diktatúrának nevezi azokat az időket, ami akkor volt, féltünk, még fiatal létünkre is egymás közt gyanakodtunk, egyik a másikra, mert sajnos diáktársak között is voltak besúgók. Volt olyan eset (én tanítóképzőbe jártam Kalocsán), hogy az óránkról vitték el az ávosok az egyik tanárunkat, akiről, mint kiderült, egy teljesen ártatlan ok miatt valaki belekeverte valamibe, és teljesen ártatlanul hat évet ült. Az egyik

legközkedveltebb tanárunk volt, nagyszerű ember, én később aztán beszéltem vele, és hát... ennek ellenére hat évet ült. És hát egy olyan helyzet volt az 50-es években Magyarországon, nyugodtan mondhatom, hogy félelem. Diák a diáktól is félt. '56 nyarán, legalábbis én attól kezdve emlékszem, olyan újságban megjelentek olyan... olyan cikkek, amire szinte odafigyeltünk, szinte félve olvastuk, jézusmária, hogy lehetett ilyesmiket leírni. (...) Éreztük, hogy itt valami van. Én már tanár voltam itt akkor Orosházán, és akkor kezdtem második hangszert tanulni, oboázni tanulni, és minden hétfőn Szegedre mentem. És ez ott szeptember-október tájékára emlékszem, hogy egyszer villamossal mentem, és... a kapuk alatt, a kis utcákban, illetve amerre a villamos ment, kisebb-nagyobb csoportokban a diákok meg fiatalok... és ebből látszott, hogy itt valami készülöben van. És ott állt mellettem... vagy én álltam egy magas rangú katonatiszt mellett, aki ott nem törődve a civil lakossággal, nagyon goromba, durva, trágár módon elkezdte hangosan, mérgesen mondani, hogy az... anyátok, és satöbbi... nem nyugodtok addig, amíg a nyakatok közé nem verünk, valami ilyen szöveget. Na, szóval, én akkor kezdtem... hát, hogy úgy mondjam, szinte felfogni, hogy hát itt valami készül, és... Minden megváltozott az országban. Hogy konkrétan egészen a forradalom kitörésének az idejére gondoljak, vagy arról beszéljek, és ne összeviszsa... Volt nekem egy olyan szolfézscsoportom a zeneiskolában, akik már felnőtt muzsikus emberek voltak, ilyen... hát lakodalmi muzsikusok, meg ilyen... bálakban, itt-ott muzsikáltak, és azok is beiratkoztak a zeneiskolában, mert ők, hogy úgy mondjam, teljesen amatőrök voltak. (...) Tanítottam nekik egy kis szolfézt, egy kis zeneelméletet, ezt-azt, és azon az adott estén nekik lett volna órájuk. De nem emlékszem, hogy október 21-e vagy 22-e, csak arra emlékszem, hogy Gerő Ernő², aki akkor volt a... hát nem tudom, hogy mi volt ő a pártnak, vagy... Tehát ő lett azt hiszem az egyik főnök Magyarországon, ő kint volt Jugoszláviában, és amikor hazajött Jugoszláviából, akkor este mondott egy beszédet a rádióban. És én még mondtam is ezeknek a felnőtteknek, hogy én nem tartok most órát, én haza akarok menni meghallgatni ezt a beszédet. És akkor, ahogy én emlékszem, az egy olyan véresszájú beszéd volt, amit csak úgy tudok jellemezni, hogy... ő úgy gondolta, hogy mit tudom én, hány napig távol volt Magyarországról ez a Gerő Ernő, és az alatt itt alakultak gyönyörűen a népi gondolatok, és ezek a... tehát a forradalom eszméi, (...) hogy ő majd ezt egy beszéddel az egészet megsemmisíti, vagyis hogy lezárja. És másnap reggel, albrétben, ahogy laktam, öt óra fele a háziasszonyom szólt nekem, hogy tessék már jönni, őnála volt rádió, azt mondja, lövöldözés hallatszik a rádióból. Tehát a rádióadásból. Ez lehetett tehát valószínű, hogy már október 23-a reggel, és tényleg szólt a rádió, és szabályosan puska lövések hallatszódtak be... és a rádió időnként megállította a műsort, hogy... ellenforradalmi bandáknak a mozgolódása van Pesten, satöbbi, szóval először ilyen szövegek mentek, aztán hát ugye később, amikor, úgy mondjam, a forradalom győzelemre jutott, akkor persze az „ellenforradalmi bandák” megváltozott, és dicsérték az ifjúságot. A rádióban, ahonnan az adás ment, egyetlen

² Rákosi után 1956. okt. 25-ig a Központi Vezetőség titkára.

egy zenéjük volt, szinte egész nap csak a Beethoven Egmont-nyitánya ment (...), a rádiót ott szétlőtték, tehát nagyon nagy harcok voltak.

Hát Orosházán azon az estén vagy másnap estén ott a Kossuth-szobornál (...) volt egy hatalmas nagy gyűlés. Rengeteg ember, aki csak elért azon a részen, rengeteg ember volt ott, és különböző szónokok... (én akkor nemrég kerültem Orosházára, nem nagyon ismertem senkit se a zeneiskolai tanárokon kívül), különböző szónokok beszéltek, de nem volt semmilyen véreshangú meg... különösebb olyasmi, hogy na most leszámolás és egyéb, bár jó néhányan bekiabáltak. Volt itt, azt hiszem, az itteni valamelyik laktanyának egy olyan... parancsnoka, akit nagyon utáltak, és arra kiabáltak az emberek, annak a nevéért... És egyszer megjelent valami nagy autó, most nem tudom, hogy tűzoltóautó vagy katonai, vagy valami, és először mindenki begyulladt, hogy jajistenem, most mi lesz, és közben azok azért jöttek, hogy fényt csináljanak a sötét utcán, hogy látszódjon. Arra emlékszem, hogy volt egy fiatal gimnazista diák, a nevét nem tudom, de olyan... körülbelül 17 éves lehetett, és valami fantasztikus, hogy szónokolt. És milyen csodálatosan beszélt... emlékszem, mikor azt mondta, hogy addig, míg azt fogjuk mondani ebben az országban, hogy pártunk és kormányunk, addig... (...) tehát, hogy a párt dönti el, az akkori kommunista párt, hogy... Visszatérve, nagyon szépen lement ez a gyűlés, sokáig tartott, aztán szépen csendesen elvult, mondom, nem volt semmi atrocitás, vagy veszekedés, vagy ilyesmi nem volt. Annyit tudok, hogy... ezeket hallomásból, persze, egyszerű kis tanárocska voltam, nem voltam én benne semmi dologban, hogy összeszedték azokat a kommunistákat, akik ilyen vezető emberek voltak, azért, hogy nehogy a népharag (...) meglincselje őket, azt hiszem, hogy elvitték őket valamilyen védett helyre. De ezt már a forradalmi bizottság tette, hogy az ő életüket megmentse. Ezeket természetesen fülhallomásból tudom. Így aztán ugye a forradalom kitört, és hát itt... november 4-e után, amikor visszajöttek újra az oroszok, én azt hittem, hogy... másnap reggel, emlékszem, hogy ott az Alföldnek³ a parkírozója mellett (...) ott volt a bank, az orosházi Nemzeti Banknak a fiókja, akkor reggel ott állt egy szovjet tank, és a bankra irányította, vagy a városházára az ágyúcsövét, nem tudom. Akkor aztán elkezdődött ugye a retorzió, összeszedték azokat az embereket, akik a forradalmi bizottságokban voltak, és hát (...) repülőgépről röpcédulákat szórtak, hogy sztrájkoljon mindenki addig, amíg vissza nem hozzák azokat, akik a Forradalmi Bizottságnak a vezetői voltak. Nekünk a zeneiskolában az igazgatónk Szegedről járt, kérdezte, hogy most mit csináljunk, mit csináljunk...? Tőlem kérdezte, kis tapasztalatlantól. Mit csináljunk, hát bezárjuk az iskolát, aztán bent ülünk és várunk, bent leszünk, amíg a munkaidő tart, aztán hazamegyünk. És tényleg így volt, ugye a sztrájk... A boltok is ki se nyitottak. Hát aztán kijárási tilalom volt. Volt úgy, hogy a társaság kedvéért úgy a falak mentén vagy a házaknak a védelmében mentem, és akkor egy-két alkalommal hallottam lövöldözést, de hogy azok kik voltak, mik voltak, azt nem tudom. Tehát Orosházán békésen, ilyen értelemben békésen zajlott le a dolog, hát aztán persze visszajöttek a régi kommunista vezetők, és ment minden a maga módján: jött a retorzió, elvit-

³ Alföld Szálló

tek embereket. A mi igazgatónk – azt mondtam, hogy Szegedről járt – emlékszem, hogy egy fiatal zongoratanárnő, az meg Hódmezővásárhelyről, ugyanazzal a vonattal jött, amivel az igazgató, és amikor itt, Orosházán, az iskolában találkoztak, akkor azt mondta, ez a nő az igazgatónak, hogy hát magát meg majdnem kidobták a vonatból! Az meg meg volt lepődve. Azt hiszem, a Szabad Nép volt a mai Népszabadság elődje, nem tudom (...). Olvasta a vonaton az akkori hivatalos újságot, és ugye meg volt hirdetve, hogy senki se olvassa azt az újságot, és két vasutas meg ott tanácskozott, hogy megfogják ezt a pasast, és kidobják az ablakból!

Egy dolgot szeretnék még elmondani, ami érzékelteti, hogy utána micsoda megfélemlítés volt. Ez már '58-ban történt, tehát két évvel a forradalom után. Az én öcsém Zalaegerszegen volt katona. És én így, Karácsony tájékán elhatároztam, hogy elmegyek meglátogatni. (Több, mint kétszázezer magyar disszidált 56 után). Szóval elhatároztam, hogy elmegyek meglátogatni. Nem néztem én utána különösebben, hogy kell menni, fölmentem Pestre, és azt mondtam egy ilyen utazási irodában, az állomáson, hogy én Zalaegerszegre szeretnék menni úgy, ahogy nekem a legkényelmesebb. Azt mondta egy nő, nézze, elmegy Szombathelyre, hálókocsi, egész éjszaka alhat (...), és akkor onnan indul egy vonat reggel Zalaegerszegre. Mondom, oké, ez nekem a legkényelmesebb. Így is történt. Valamikor éjszaka kivágták a hálókocsinak az ajtaját, egy géppisztolyos katona volt... Hova megyek? Mondom, Zalaegerszegre. Csóválta a fejét, ugye Zalaegerszeg kicsit más irányba esik Szombathelytől. Elvették a személyi igazolványomat, amikor valamikor hajnalban Szombathelyre ért a vonat, kiszállítottak; hideg volt, Karácsony környékén, kis vékony cipőben voltam, ott kellett... Voltunk egy páran, valószínű ilyen gyanús elemek lehettünk, mert nem mondtak semmit, csak ott kellett állni a hideg peronon. Nem engedték még azt se, hogy megigyak a büfében egy teát vagy valamit. (...) Ott állt mellettünk a géppisztolyos katona, reggel aztán 6 óra felé bevittek egy irodába, és megkérdezték, mit akarok én. Mondom, hogy Zalaegerszegre... Azt mondja: *Igen? Ilyen kis kerülővel, Szombathely felé?* És akkor így elmondtam neki, persze nem hitték... Mondom, ott van, Zalaegerszegen a laktanyában az öcsém. Na, summa summárum (...) végül az lett, hogy fölhívhatták a laktanyát, és mikor indult a zalaegerszegi vonat, akkor fölszálltam, de végig, Zalaegerszegig egy géppisztolyos katona kísért, és mikor odaértünk, akkor adták vissza a személyi igazolványomat, és onnan elengedett. Ugye, Szombathely az a nyugati határ, tehát aki arra ment... meghívólevéllel, vagy határzóna-engedéllyel lehetett arra menni, Kőszeg, Sopron, Szombathely felé."

„Dumitrás Mihálynak hívták a járási tanácsnak az elnökét, ő a Darvas Józsefnek volt a bátyja, és kis túlzással azt mondhatnánk, hogy élet-halál ura volt. Itt az történt, amit ő mondott. De mondom, őt is szépen elvitték, és megvédték (...), nem arról volt szó, hogy kitették volna a népharagnak. (...) Ezeket az embereket tulajdonképpen az orosházi Forradalmi Bizottság védte meg, tehát azok, akik irányították az egész eseménynek a lebonyolítását. Tehát a lényege, hogy Orosházán lövöldözés, verekedés vagy egyéb ilyen dolog nem történt.”

Az előző két visszaemlékezéshez képest ez a történet más szemszögből vizsgálja az eseményeket, ez összefüggésben állhat azzal is, hogy a három emlékező közül a forradalom idején ő volt a legfiatalabb. Az is különbség, hogy emlékezőnk, Pista bácsi, tanár, értelmiségi, tehát egy másik társadalmi réteget képvisel. Ő is megállapítja, a városban nem történtek atrocitások, azonban a város hangulatán érezte, hogy más, megváltozott, érezhetően feszült volt a légkör. Ő sem vett részt a forradalomban, de jelen volt a gyűlésen, és emiatt tájékozottabb is volt az eseményeket illetően. Pályakezdő, fiatal tanárként joggal magáénak érezte a forradalmat, és a beszélgetés végén a két évvel későbbi történetben kiderül, őt magát is érték atrocitások a rendszer részéről. A beszélgetés elején, a diákokról elmondottak jól példázzák, milyen atmoszféra uralkodott az országban. Mivel ő az 50-es években került Orosházára, másképp látta a helyzetet, mint a régóta itt élők, és emiatt van összehasonlítási alapja is. A visszaemlékezésben egy kalocsai és egy szegedi epizód is előfordul, amely kiszélesíti a látókört, nagyobb rálátást biztosít az eseményekre. Emellett a forradalom utóéletéről is kapunk képet.